

GPNTB SSSR — NAJVEČJA ZNANSTVENO TEHNIŠKA KNJIŽNICA SOVJETSKE ZVEZE

I. M. Harina,
direktorica GPNTB SSSR

V Sovjetski zvezi je v mejah »Državnega sistema znanstvenih in tehničnih informacij« (GSNTI) nastala in deluje mreža specialnih, znanstvenih, znanstveno-tehniških in tehniških knjižnic, ki imajo naloge odkrivati, zbirati, obdelovati in hraniti domače in tuje vire informacij ter iskati in razširjati informacije, ki jih ti viri vsebujejo.

Posebno mesto med temi knjižnicami zavzema Državna javna znanstvena in tehniška knjižnica (v nadaljevanju GPNTB), ustanovljena leta 1958. Danes le-ta predstavlja kakovostno nov tip knjižnice, ker je *nacionalna knjižnica za tehniko in največji zvezni center za znanstvene in tehnične informacije*. Ko je leta 1967 dobila status znanstveno-raziskovalne ustanove, je postala *specializirano znanstveno središče za raziskavo problemov teorije in prakse knjižničarstva*, med drugim avtomatizacije knjižničnih bibliografskih del.

Knjižnica opravlja bibliotekarske in bibliografske storitve za ministrstva in upravo ZSSR in zveznih republik, za podjetja, ustanove, organizacije in tudi individualne uporabnike informacij.

Knjižnici je bila poverjena koordinacija bibliografskega dela za tehniko in izdajanje tiskanih centralnih katalogov tuje literature, ki jo prejema v Sovjetski zvezi.

Postopno so knjižnici dodajali še nove funkcije: koordinacijo nabave tuje literature za vse organizacije v Sovjetski zvezi in koordinacijo mednarodne izmenjave literature v državi.

GPNTB je zvezni znanstveni in metodični center za celo mrežo znanstveno-tehniških in drugih specialnih knjižnic v državi; teh je okrog 53.000. Osnova za knjižnično-informacijsko dejavnost je fond knjižnice, ki ima več kot sedem milijonov enot. Vsebuje domače in tu-

je publikacije in neregistrirano gradivo z vseh področij tehnike, gospodarstva, tehničnih in naravoslovnih ved ter osnovno družbenopolitično literaturo.

Danes ima GPNTB 4,2 milijona izvodov domače literature. V fondu je 400.000 del na mikroformah. Vsako leto pride v knjižnico in njene oddelke več kot 400.000 izvodov različnih vrst literature.

Osnovni vir za pridobivanje tekoče domače literature je brezplačni obvezni izvod. Iz vseh novo pridobljenih prevodov se morajo obvezno napraviti mikrofiši.

Ena najpomembnejših dejavnosti knjižnice je dopolnjevanje fonda tuje literature. Znanstveno utemeljeno usmerjeno pridobivanje te literature z upoštevanjem rezultatov raziskovanja repertoarja svetovnega knjižnega trga in potreb uporabnikov je omogočilo, da se ustvari edinstven fond tuje literature, ki ima velikansko znanstveno vrednost. Danes ima knjižnica 2,9 milijona izvodov tuje literature.

Več kot 50% na novo pridobljenih knjig so dela znanstveno-raziskovalnih inštitutov, gradiva s kongresov, konferenc, simpozijev in poročila o znanstveno-raziskovalnih nalogah. Od vrste inozemskih izdajateljev dobiva knjižnica te vrste literaturo na osnovi stalnega naročila (standing-order).

Največji pomen se pripisuje pridobivanju periodičnih publikacij kot operativnemu viru informacij: knjižnica pridobi letno od 6.500 do 7.000 naslovov revij iz 52 držav.

Eden najvažnejših virov za pridobivanje tuje literature je mednarodna izmenjava publikacij. Na ta način pridobi knjižnica približno 35% tuje literature. Mednarodno izmenjavo publikacij opravlja na ekvivalentni osnovi od 1959. leta. Danes ima v 46 državah več kot 2.000 partnerjev; v Jugoslaviji jih ima 52, od tega 7 v Sloveniji.

Več kot deset let GPNTB raziskuje svetovni knjižni trg. Rezultat teh raziskav so dejanski in statistični podatki o znanstvenih in strokovnih periodikah, ki izhajajo v mnogih tujih državah.

Od 1964. leta opravlja GPNTB za celo državo koordinacijo naročil za tujo literaturo iz znanosti in tehnike. Vsako leto izda »Seznam tujih revij, ki so jih naročile organizacije v Sovjetski zvezi za tekoče leto«.

V GPNTB je obsežen fond, ki vsebuje priročnike za eno ali več strok, enciklopedije, slovarje, referatne in bibliografske publikacije in zbirke posebnih dokumentov: *neregistriranih prevodov (več kot 400.000), registriranih algoritmov in programov (nad 14.000), biblio-*

grafskih seznamov iz tehnike in industrijske ekonomike (okoli 43.000).

Vsa literatura, ki pride v GPNTB, je strokovno obdelana in vključena v kataloge (abecedni imenski, sistematski, predmetni) in v veliko število različnih kartotek.

Knjižnica nudi bralcem in naročnikom originale za študij v čitalnicah ali na domu (individualna in medknjižnična izposoja), preskrbi pa jim tudi kopije, ker ima delavnico z moderno kopirno in razmnoževalno opremo.

Fond knjižnice uporablja okoli 300.000 bralcev in več kot 12.000 individualnih in kolektivnih naročnikov medknjižnične izposoje.

Bralci GPNTB so znanstveniki, inženirji, podiplomanti, študenti in delavci služb znanstvenih in tehničnih informacij in knjižnic.

Knjižnica ne služi le Moskovčanom. V njej študirajo specialisti iz različnih mest države, pa tudi tujci.

Knjižnica ima 21 čitalnic. Da bi razporedili velikansko število bralcev glede na njihov interes, je na razpolago več specializiranih čitalnic: za fizikalno in matematično literaturo, za algoritme in programe, za priročnike in bibliografije, za bibliotekarstvo in znanstvene in tehnične informacije, za novosti (najnovejšo literaturo, ki jo je knjižnica prejela), profesorska čitalnica, čitalnici za mikroforme in drobni tisk.

Znanstvena raziskovanja in projekti za izgradnjo avtomatiziranih knjižnično-informacijskih sistemov, ki so jih napravili specialisti GPNTB, so tehten prispevek za vpeljavo »Državnega avtomatiziranega sistema znanstvenih in tehničnih informacij« (GASNTI). Da bi se začela avtomatizacija knjižnično-informacijskih del, je bil l. 1967 v GPNTB organiziran računalniški center. Ta je dobil nalogo, da izdela potrebne programe za obdelavo informacij na elektronskih računalnikih in poskrbi, da se nova tehnologija osvoji in vpelje v prakso.

Pri uvajanju avtomatiziranih sistemov se v GPNTB rešujeta dve nalogi: z ene strani avtomatizacija procesov v sami knjižnici (izgradnja lastnega avtomatiziranega sistema GPNTB), z druge strani pa izgradnja zveznih in mednarodnih avtomatiziranih sistemov znanstvenih in tehničnih informacij (ASNTI), ki sodelujejo tako z avtomatiziranim sistemom GPNTB kot z drugimi informacijskimi službami in sistemi v državi.

GPNTB je eden od centrov v mreži avtomatiziranih centrov znanstvenih in tehničnih informacij (SACNTI), katerega osnovni nalogi sta graditi računalniške zbirke podatkov o nabavi tujih knjig, periodik in domače literature v knjižnicah na službah znanstvenih in tehničnih in-

formacij in omogočiti uporabnikom, da pridejo do teh podatkov po različnih informacijskih poteh.

V okviru avtomatiziranega sistema GPNTB deluje računalniški sistem za iskanje informacij, ki omogoča uporabnikom operativni dostop do edinstvenega fonda publiciranih algoritmov in programov (IPS FAP). V njem se s pomočjo terminala lahko iščejo bibliografski podatki in informacije po temah. Poleg tega knjižnica iz te računalniške zbirke na avtomatski način izdeluje bibliografski seznam »Algoritmi in programi«; ta računalniška zbirka se razpošilja tudi na magnetnih trakovih.

Pomemben rezultat vpeljave avtomatiziranih sistemov v GPNTB je sodelovanje knjižnice pri funkcioniranju službe magnetnih trakov v »Državnem avtomatiziranem sistemu znanstvenih in tehničnih informacij« (GASNTI). Za obdobje 1983—1985 je predviden začetek razpošiljanja na magnetnih trakovih treh različnih zbirk podatkov z več kot 100.000 zapisi na leto.

Lokalni in on-line dostop do računalniških zbirk podatkov omogočata, da se lahko dajejo podatki o hraniliščih dokumentov, da se znatno skrajšajo roki za identificiranje dokumentov in da se točneje navajajo bibliografski podatki, itd.

GPNTB vrsto let plodno sodeluje s knjižnicami in službami znanstvenih in tehničnih informacij — tako v domovini kot izven nje — pri skupnih naporih za izgradnjo avtomatiziranih knjižnično-informacijskih sistemov in za uporabo tipskih programskih sredstev.

V prihodnosti bo knjižnica izboljševala kakovost in operativnost dela z uporabniki tako, da bo na vseh področjih izpopolnjevala tradicionalni način dela in vedno bolj uvajala avtomatizacijo knjižnično-informacijskega dela.

Znanstveno-tehniške knjižnice, med njimi tudi GPNTB, prispevajo s svojim delom k hitrejšemu družbenemu razvoju Sovjetske zveze.

Ker v knjižnico prihaja vsak dan več tisoč bralcev, jih je potrebno neprestano usmerjati na pravo mesto in skrbeti za izboljšanje kakovosti njihove postrežbe. Prednost pri postrežbi imajo zvezne, centralne, panožne in republiške službe znanstvenih in tehničnih informacij in tudi glavna podjetja raznih panog. Organizacij s priznano prioriteto je več kot 400. Imajo prednost pri izposoji literature, pri njenem kopiranju in pri pregledovanju vse najnovejše literature v določenih dneh tedna.

Knjižnica je vpeljala še eno obliko postrežbe, ugodno za uporabnike: sprejem naročil literature po telefonu. Takih naročil je do 86.000 na leto.

Fond GPNTB uporabljajo podjetja, znanstveno-raziskovalni inštituti, konstrukcijski biroji, šole. Medknjižnična izposoja knjižnice oskrbuje z literaturo 1.500 naselij v državi. Upravljanje z razvejano mrežo služb medbibliotečne izposoje je od GPNTB zahtevalo uporabo novih, popolnejših in operativnih oblik in metod dela. S tem v zvezi je bil v knjižnici izdelan avtomatiziran sistem za evidenco, spremljanje in kontrolo izvajanja naročil za medknjižnično izposajo. Sistem deluje že nekaj let.

L. 1984 je knjižnica izposodila okoli 7 milijonov izvodov znanstvene in strokovne tehnične literature.

Da bi bila strežba znanstvenikom in specialistom učinkovita, je knjižnica v nekaterih upravnih področjih in organizacijah, pa tudi v mnogih moskovskih okrajih ustanovila oddelke knjižnice s čitalnicami in pomožnimi fondi.

Ustanovitev oddelkov knjižnice je omogočila, da so stotisoči različnih publikacij v neposredni bližini delovnega mesta uporabnikov, njihovega prebivališča ali študija. Uporabnikom oddelkov knjižnice so na voljo fondi samih oddelkov, ki odgovarjajo zahtevam podjetij in organizacij na področju oddelka, pa tudi večmilijonski fond GPNTB. Oddelki imajo tudi opremo za kopiranje in razmnoževanje, kar omogoča, da uporabniki dobe kopije zelene literature.

Oskrba specialistov z informacijami je tesno povezana s propagiranjem znanstvene in strokovne tehnične literature, ki jo prejema GPNTB. Ta skrbi za izvedbo razstav, bibliografskih seminarjev, konferenc uporabnikov, tednov propagande znanstveno-tehnične literature in bibliotečno-bibliografskih znanosti, tednov diplomantov, dnevov specialistov in podiplomantov. Na leto organizira knjižnica več kot tisoč razstav, na katerih je na ogled več kot 400.000 izvodov literature.

Knjižnica pripravlja in izdaja tekoče bibliografije literature, ki prihaja v njene specialne fonde, in tudi retrospektivne bibliografske sezname.

Razvoj »Državnega sistema znanstveno-tehničnih informacij« (GSNTI) je povzročil nastanek novih oblik bibliografskih dejavnosti GPNTB: izdelavo in izdajanje signalnih informacij o vsebini inozemskih revij, bibliografskih informacij o tujih knjigah in revijah in tvorbo zveznega fonda nepubliciranih bibliografskih seznamov. Trenutno iz-

deluje knjižnica signalne informacije o vsebini 417 tujih revij za naravoslovne vede in tehniko.

Delavnica v GPNTB, ki je opremljena s kopirnimi in razmnoževalnimi stroji, izpolni na leto več kot milijon naročil in izdelava okrog 90 milijonov kopij.

Ena od najvažnejših smeri znanstvene dejavnosti GPNTB kot zveznega metodičnega centra je njeno *metodično delo*, katerega glavna naloga je povečanje učinkovitosti znanstvenih, znanstveno-tehniških in drugih specialnih knjižnic. GPNTB vodi mrežo znanstveno-tehniških knjižnic prek centralnih panožnih knjižnic in republiških znanstveno-tehniških knjižnic. Metodična priporočila, ki jih pripravlja, so narejena na osnovi specialnih znanstvenih raziskovanj v sodelovanju z najbolj izkušenimi bibliotekarji iz drugih knjižnic. Znanstvena raziskovanja v GPNTB so osredotočena na naslednja vprašanja: racionalno formiranje in izkoriščanje fondov, organizacija postrežbe pri medknjižnični izposoji, izpopolnitev tehnoloških procesov pri dejavnosti znanstveno-tehniških in drugih specialnih knjižnic ter služb znanstveno-tehničnih informacij, funkcioniranje znanstveno-tehniških knjižnic v pogojih avtomatiziranega sistema znanstvenih in tehničnih informacij, izpopolnjevanje strukture knjižnične mreže, predvidevanje njenega razvoja, centralizacija knjižnične mreže in bibliotečno-informacijske službe, uporaba mikroform, izpopolnjevanje tehnoloških procesov z uporabo sredstev mehanizacije in avtomatizacije.

Uporabljajoč rezultate znanstvenih raziskovanj in naprednih izkušenj informacijskih služb in knjižnic, pripravlja GPNTB različna metodična gradiva: pripomočke in priporočila za delo, informacijska pisma in materiale za razstave in zveznih posvetovanj delavcev, ki se ukvarjajo z znanstvenimi in tehničnimi informacijami. Ta gradiva naprednih izkušenj kar enostavno ne posplošujejo, ampak dajejo cel kompleks priporočil za vse smeri dejavnosti knjižnic, njihove delavce pa usmerjajo k perspektivnim metodam dela.

GPNTB vodi *mednarodno izmenjavo publikacij v državi*, raziskuje stanje te izmenjave, izdeluje priporočila za praktično delo sovjetskih knjižnic z inozemskimi partnerji, organizira zvezna posvetovanja in seminarje, da bi se mednarodna izmenjava publikacij izpopolnila.

GPNTB je ena od osnovnih organizacij, ki skrbi za izpopolnitev »Programa za kompleksno standardizacijo na področju informiranja,

bibliotekarstva in založništva« (SIBID), posebej avtomatizacije bibliotekarskih del in komunikativnih formatov.

Znanstvena raziskovanja, ki so jih vrsto let opravljali v GPNTB, so pokazala, da le kompleksna avtomatizacija knjižnično-informacijskih procesov lahko zagotavlja visoko učinkovitost dela ter večkratno in večnamensko uporabo informacij.